



המוסד לביטוח לאומי
מינהל המחקר והתכנון



הערך הכספי של העבודה שלא בשכר (עבודה שקופה) - היבטי מיקרו ומקרו

מירי אנדבלד
עמית קפלן

מחקרים לדיון 141
אלול התשפ"ב, אוגוסט 2022





המוסד לביטוח לאומי
מינהל המחקר והתכנון

הערך הכספי של העבודה שלא בשכר (עבודה שקופה) - היבטי מיקרו ומקרו

מירי אנדבלד
עמית קפלן

מחקרים לדיון 141

ירושלים, אלול התשפ"ב, אוגוסט 2022

www.btl.gov.il

תקציר

למרות החשיבות החברתית שיש לעבודה שאינה בשכר המתבצעת במרחב הביתי, ערכה הכספי ותרומתה אינם נכללים בחישובים הרשמיים של הפעילות הכלכלית (התוצר המקומי הגולמי – להלן, התמ"ג). מטרת המחקר היא לאמוד את הערך הכספי של העבודה הביתית, ה"שקופה" – זו הנעשית שלא בשכר. בהתבסס על סקרי משפחות של הלמ"ס ומקורות מידע משלימים, נערכה סימולציה שבה הותאמו שעות העבודה השקופה וערכן לכל פרט ופרט, נשים וגברים, על פי מאפיינים חברתיים רלבנטיים. נמצא כי הערך הכספי של העבודה הביתית נע בין 4000 ₪ ל 6,800 ₪ בחודש, כאשר השעות המושקעות בעבודה זו גבוהות פי 2 בקירוב בקרב נשים בהשוואה לגברים. אמידת הערך במונחי תמ"ג מעלה שאילו נכללו שעות אלו בחישובים, תרומתם היתה מגיעה לשיעור של כחמישית עד כשליש מהתמ"ג, כאשר נשים וקבוצות מוחלשות אחרות החיות בעוני כגון ערבים/ות, חרדים/ות) תורמות לתמ"ג המותאם חלק גדול יותר מחלקן באוכלוסייה.

תוכן עיניינים

1.....	תקציר
1.....	מבוא וסקירת ספרות
4.....	שאלות מחקר, נתונים ושיטה
4.....	מקורות הנתונים
4.....	מדידת הערך הכספי של עבודה שקופה במרחב הביתי
6.....	ממצאים
6.....	ערכה הכספי של עבודה שקופה במרחב הביתי – רמת המיקרו
8.....	תרומתה הכספית של עבודה שקופה במרחב הביתי - רמת המאקרו
10.....	דיון ומסקנות
11.....	לוחות ונספחים
14.....	ביבליוגרפיה
16.....	Abstract

מבוא וסקירת ספרות

עבודות הבית והטיפול המבוצעות במרחב הביתי, מהוות את התשתית של החיים החברתיים, שמבנה שוק העבודה מבוסס עליה (פרייזר, 2018; Swidler, 2018). למרות זאת הן אינן זוכות להכרה או לתגמול, ולפיכך מוגדרות כעבודות שלא בשכר, או – עבודות שקופות (Hatton, 2017). על אף השינויים החברתיים מרחיקי הלכת שהתרחשו בעשורים האחרונים בשוק העבודה ובחיי משפחות בעולם המתועש, עבודות הבית והטיפול נותרו ממוגדרות: קיים אי שוויון מגדרי עמוק בביצוע עבודות הבית, המשתנה באיטיות עם הזמן, בעוד אי השוויון בעבודת הטיפול מצטמצם במידה מסוימת (ברייר-גארב, ברקוביץ, 1996; 2020; פולברה, 1996; צמרת-קרצ'ר, 2020; קפלן ושותפות, 2020; שטייר, עבודה בתהליך -Sabbah, Kaplan, Bianchi et al. 2012; Karkabi and Herzog, 2020; Lewin-Epstein, Stier and Braun, 2006; Mandel and Birgir, 2020; Scheele, 2020; Sullivan, Gershuny and Robinson, 2018; 2016). באופן ספציפי, בנוגע לעבודות הבית, מחקרים מראים כי, למרות ירידה מסויימת, עדיין קיים אי שוויון מגדרי בהיקף הזמן המוקדש לעבודות הבית במרחב המשפחתי (Sullivan et al., 2018; Bianchi et al. 2012). למשל, מחקר העלה כי בארה"ב בין השנים 1965 ל-2010 חל צמצום באי השוויון המגדרי בזמן המוקדש לביצוע עבודות הבית, שנבע הן מהעלייה בזמן שגברים הקדישו לעבודות משק הבית אך במיוחד מהפחתת הזמן שנשים מקדישות לעבודות אלו (Bianchi et al. 2012). באשר לעבודות הטיפול, מחקרים מצאו כי בעשורים האחרונים נשים וגברים כאחד העלו את הזמן שהם מקדישים לטיפול במרחב הביתי, אי השוויון המגדרי אמנם מצטמצם עם השנים, אך גם כאן נותרו עדיין פערים מגדריים (Scheele, 2020; Sullivan et al., 2018; Bianchi et al, 2012).

אי השוויון המגדרי בעבודות השקופות בולט גם בחברה הישראלית והוא מועצם בידי אי שוויון בין קבוצות שונות בחברה הישראלית (אנדבלד והלר, 2017). למרות שיפור מסוים במעמדן בשוק העבודה הישראלי החל משנות ה-70, לא חל שינוי מקביל בחלוקת העבודה במרחב הביתי ובתפיסות מגדריות אודות תעסוקת אמהות והאחריות של נשים לטיפול בילדים/ות (Mandel and Birgir, 2016). כך, נמצא כי בין 1994 ל-2012 נשים הן אלו המבצעות את רוב עבודות הבית הרוטיניות (כגון כביסה, ניקיון ובישול), ללא שינוי משמעותי לאורך זמן. בנוסף, נמצא כי למרות שנשים המועסקות בשכר מקדישות פחות שעות לעבודות הבית בהשוואה לנשים שאינן עובדות בשכר, עדיין, הן מקדישות כמעט כפול שעות לעבודות הבית בהשוואה לבני הזוג שלהן (Mandel

and Birgir, 20116). פערים מגדריים נותרו משמעותיים גם כאשר נלקחו בחשבון מאפיינים חברתיים-כלכליים כמו רמת ההשכלה, אתניות, לאומיות, גיל הילדים ולמאפייני שוק העבודה כמו היקף המשרה, עמדת ניהול וותק (קפלן ושותפות, 2020).

על אף החשיבות החברתית המכרעת שיש לעבודה שאינה בשכר במרחב הביתי, והתרחבות משמעותית במחקר אודותיה - ערכה הכלכלי אינו נכלל במדידות הרשמיות של החברה ובחישובי המדדים המקרו כלכליים כמו התמ"ג (אנדבלד והלר, 2017; חסון, עבודה בתהליך; Macdonald, 1988; Waring, 2018). מחקרים קודמים בעולם הראו כי משמעותן הכספית למשק של עבודות שקופות במרחב הביתי היא עצומה במונחים של תרומה לתמ"ג. למשל, Miranda (2011), בחנה את הערך של עבודה המוקדשת לייצור של שירותים במשק הבית, תוך השוואה בין חישוב הערך הכספי של עבודה זו במדינות ה-OECD לפי שיטת עלות ההזדמנויות לבין חישוב הערך הכספי לפי גישת העלות החליפית. על פי שיטת העלות החליפית, ערכה הכספי של עבודה זו מהווה בין 20% מה-GDP בקנדה ל-53% בפורטוגל, בעוד האחוזים גבוהים אף יותר כאשר עושים שימוש בשיטת עלות ההזדמנויות (נעים בין 40% בהונגריה לכמעט 80% באנגליה). ממוצע של שתי המדידות מעלה כי בין שליש למחצית הפעילות הכלכלית אינה נספרת כאשר עושים שימוש במדדים הכלכליים המסורתיים כמו ה-GDP (Miranda, 2011). ממצאים דומים בנוגע לחשיבותה הכספית של העבודה הביתית עולים במחקרים נוספים (UNECE, 2017). על פי מחקרים של אנדבלד והלר (2017), שהתמקד רק בתרומה של עבודת עקרות הבית לתמ"ג בישראל, אוכלוסייה שהיא אמנם בעלת שיעור גבוה של עבודה שקופה אך קטנה בהיקפה מבחינת שיעורה באוכלוסייה, תרומה זו מגיעה, לבדה, לבין 2.2 ל-4.8 אחוזי תמ"ג. בהמשך לכך, בהינתן כי רוב משקי הבית בישראל הם של שני מפרנסים (שטייר, 2010), המחקר הנוכחי בוחן את התרומה הכספית של עבודה שקופה במרחב הביתי, לא רק בקרב עקרות בית, אלא בקרב כלל האוכלוסייה תוך שימוש בנתונים העדכניים ביותר שיש על מספר השעות שנשים וגברים מקדישים לעבודה זו.

לאור כל זאת, מטרתו של מחקר זה היא לאמוד מבחינה כספית באופן שיטתי את ערך העבודה ה"שקופה" במרחב הביתי – זו הנעשית שלא בשכר, בישראל 2018 ולאמוד את תרומתה לתמ"ג של ישראל, כהמשך והרחבה לאומדן שעשו אנדבלד והלר (2017) לגבי עקרות הבית בישראל¹. על ידי

¹ אנדבלד מירי. והלר אורן. (2017) "הערך הכספי של עבודת עקרת הבית" פרסום מס' 126 בסדרת המחקרים לדיון של המוסד לביטוח לאומי

חשיפת תרומתה הכספית של עבודה שקופה, שבאופן לא שוויוני נעשית בעיקר על ידי נשים וקבוצות מוחלשות, לרמת העושר והרווחה בחברה הישראלית, המחקר מדגיש את העיוורון המגדרי של המדדים הקיימים ומעלה שאלות ביחס למושגים של עבודה, תרומה, אי שוויון מגדרי וחברתי.

שאלות מחקר, נתונים ושיטה

למחקר שלוש שאלות:

1. מהו הערך הכספי של עבודה שקופה המבוצעת במשק הבית?
2. בהתבסס על אומדני הערך הכספי של העבודה השקופה, מהי התרומה היחסית של נשים וגברים למכלול העבודה הלא-מתוגמלת והשקופה בחברה הישראלית וכיצד פער זה בא לידי ביטוי בהצטלבויות בין מגדר ומיקומים חברתיים נוספים בישראל?
3. מהי תרומתה של עבודה שקופה לתמ"ג בישראל?

מקורות הנתונים

אמידת הערך הכספי של העבודה השקופה במרחב הביתי התבססה של שני מקורות נתונים. האחד והעיקרי, סקר הוצאות 2018 של הלמ"ס הכולל מידע על תעסוקה, שכר ומאפיינים סוציו אקונומיים של משקי הבית והפרטים המרכיבים אותם בהתבסס על מדגם מייצג של כ-9,000 משקי בית בישראל. השני, סקר עבודות שקופות בישראל (2018) בוצע על ידי מכון ב.י. כהן באוניברסיטת תל אביב וכלל מדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית העובדת בשכר, בגילאי 25-65 ומנה 965 נחקרים/ות.

מדידת הערך הכספי של עבודה שקופה במרחב הביתי לצורך אומדן הערך הכספי של העבודה השקופה בישראל, נדרשים אומדנים על מספר שעות העבודה השקופה במשק הבית בפילוח מגדרי, ורצוי גם בפילוחים רלבנטיים נוספים כגון: מספר ילדים, קיומם של ילדים קטנים (0-3) במשק הבית ומצב משפחתי, שנמצאו במחקרים קודמים כמסבירים הבדלים בהיקף עבודה שקופה במשק הבית (קפלן ושותפות, 2020).

האומדן לגבי נשים שלא עובדות בשכר מתבסס על האומדנים שבוצעו בעבודתם של אנדבלד והלר (2017). לגבי האוכלוסייה העובדת בשכר, השתמשנו בסקר ייעודי בנושא עבודה שקופה בקרב מועסקים/ות בישראל (2018), שבדק בקרב מדגם מייצג של נשים וגברים עובדים/ות בשכר את הקצאת הזמן לעבודה שקופה הן במסגרת העבודה בשכר והן מחוצה לה.² בכדי לאמוד את מספר השעות השבועיות המוקדשות לעבודת הטיפול עשינו שימוש בשאלה הפתוחה הבאה מהסקר: "בממוצע, כמה שעות בשבוע, כולל סוף שבוע, את/ה מקדישה לטיפול בבני משפחה, כמו למשל

² סקר עבודות שקופות בישראל (2018) בוצע על ידי מכון ב.י. כהן באוניברסיטת תל אביב וכלל מדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית העובדת בשכר, בגילאי 25-65 ומנה 965 נחקרים/ות

ילדים, הורים מבוגרים, או בני משפחה אחרים?". בכדי לאמוד את מספר השעות השבועיות המוקדשות לעבודות הבית, עשינו שימוש בשאלה הבאה הלקוחה מהסקר: במוצע, כמה שעות בשבוע, כולל סוף שבוע, את/ה מקדיש/ה לביצוע עבודות הבית, כמו ניקיון, כביסה, סידור הבית, בישול, תיקונים בבית" (לא כולל טיפול בילדים/ות). על בסיס שתי השאלות מסקר זה חושבו שעות העבודה הממוצעות לנשים ולגברים לפי מצב משפחתי (נשואים/ות או לא) ולפי מספר ילדים וקיומם של ילדים קטנים במשק הבית. הפרופורציה בין נשים לגברים "הולבשה" על האוכלוסייה הלא עובדת בשכר, כדי לקבל אומדן לגבי שעות העבודה של גברים שאינם עובדים.

לוח 1 מציג אומדנים של מספר שעות עבודה שקופה בבית על פי מגדר, מצב תעסוקתי ומצב משפחתי. הלוח מראה כי נשים משקיעות בממוצע 5.3 שעות עבודה שקופה במשק ביתן כשהן אינן נשואות ואינן עובדות בשכר, וכאשר הן עובדות בשכר, מספר זה יורד ל-3 שעות יומיות. אצל הגברים הלא נשואים מספר השעות נמוך משל הנשים ומגיע ל-3.5. במקרה שאינם עובדים ול-2 במקרה שהם עובדים בשכר. הפערים בין נשים לגברים מתרחבים אף יותר כאשר מדובר בזוגות נשואים, ומספר השעות גדל פי 1.5 כאשר יש ילדים במשק הבית ופי 2 בקירוב כאשר יש בבית ילדים שגילם נמוך מ-4 שנים.

לאחר שחושבו נתוני עזר אלו, נעשתה סימולציה על בסיס סקר הוצאות 2018 של הלמ"ס הכולל מידע על תעסוקה, שכר ומאפיינים סוציו אקונומיים של משקי הבית והפרטים המרכיבים אותם בהתבסס על מדגם מייצג של כ-9,000 משקי בית בישראל. במסגרת הסימולציה התווספו שעות העבודה שלא בשכר לכל האוכלוסייה הבוגרת על פי מצבה התעסוקתי והמשפחתי בהתאם לאומדנים המוצגים בלוח 1.

לאחר מכן חושב הערך הכספי של העבודה שלא בשכר לפי שתי שיטות רווחות בספרות בתחום (Miranada, 2011; UNECE, 2017). בשיטה הראשונה, גישת השכר הכללי, ביצענו זקיפת שכר המינימום (30 ₪ לשעה) לכל שעה של עבודה שקופה בבית כאומדן ל"שכר כללי", מתוך הכרה בכך ששכר המינימום בישראל מהווה שכר שכיח לגבי קבוצות רבות בחברה הישראלית. בשיטה השנייה, בהתאם לגישת שכר המומחים/יות, ביצענו זקיפה לפי השכר של עבודה הדומה לזה של עוזרות בית ומטפלות (50 ₪ לשעה). מאחר שהשכר הממוצע לשעה במשק (ב-2018), הוא גם כן בתחום ה-50 ₪ לשעה, אזי שיטה זו תואמת באופן מעשי גם את השיטה של "עלות הזדמנויות" – שפירושה קביעת רמת שכר כזו שהאישה היתה משתכרת אילו לא עבדה בעבודה ללא שכר. בדרך

זו יתקבל טווח תחתון ועליון של הערך הכספי העבודה שלא בשכר, שאנו מניחות שנמצא אי שם באמצע.

זקיפת ערך בשכר לשעה ברמת הפרט בסקר מאפשרת לחשב מצרפים (אגרגציות) של ערך זה על פי מיקומים חברתיים מגוונים: מגדר, אתניות והגירה, דתיות, ומעמד סוציו-אקונומי. כך ניתן לקבל מושג על התרומה של כל אחת מהקבוצות השונות בחברה למכלול העבודה הלא מתוגמלת.

ממצאים

ערכה הכספי של עבודה שקופה במרחב הביתי – רמת המיקרו לוח 2 מציג את מספר השעות הממוצע ביום (טור 1) ואת הערך הכספי שלהן בנוגע לעבודה שלא בשכר במרחב הביתי לפי מיקומים חברתיים שונים, בהתאם לשני המדדים לחישוב הערך של עבודה זו: ערך העבודה לפי שכר מינימום (ערך 1, טור 2) וערך העבודה לפי השכר של נותניות שירותים לעזרה במשק הבית וטיפול בילדים/ות (ערך 2, טור 3). לוח 3 מתחתיו מציג את הממצאים בפילוח מגדרי.

ראשית, בנוגע להיקף העבודה השקופה במרחב הביתי, הממצאים המוצגים בלוח 2 מראים כי סך הכל, ללא הבחנות חברתיות, 4.24 שעות עבודה ביום מוקדשות לעבודה שלא בשכר. בקרב מי שאינם עובדים/ות בשכר, לרבות קבוצות המתאפיינות בהשתתפות מועטה בשוק העבודה (כמו חרדים/ות, ערבים/ות) – מספר שעות העבודה גבוה יותר (5 בקרב ערבים/ות ו 5.2 בקרב חרדים/ות). מספר שעות העבודה שאינה בשכר של משפחות שבהם יש ילדים/ות קטנים (עד גיל 4) גדול בכ-50% מהממוצע הכללי ומגיע לכמעט 7 שעות ביום. הממצאים מראים עוד שהשקעת העבודה שלא בשכר במשקי בית החיים בעוני גדולה בכשליש מזו של משקי בית שאינם מוגדרים כאלה³. כלומר, ללא קשר למגדר, הממצאים מעידים כי היקף העבודה שאינה בשכר המתבצעת במרחב הביתי הוא הגבוה ביותר כאשר יש ילדים/ות צעירים/ות מאוד במשק הבית וכן בקרב קבוצות מוחלשות מבחינה חברתית – הן מבחינה מעמדית (משפחות החיות בעוני), הן מבחינה אתנו-לאומית (ערבים/ות) וכן – בקרב משפחות חרדיות.

בחלוקה מגדרית (לוח 3) מספר שעות העבודה שאינה בשכר ביום של נשים בממוצע הכללי גבוה בכ-85% מזה של הגברים: הראשונות משקיעות בממוצע 5.45 שעות ביום – לעומת 2.95 שעות ביום שמשקיעים גברים. פער יחסי זה משתנה אך במעט גם כאשר שעות העבודה היומיות של עבודה

³ חיים בעוני מוגדרים כמשקי בית לפי הגישה הרשמית בישראל – מי שהכנסתם הפנויה לנפש תקנית נופלת ממחצית חציון ההכנסה.

שקופה עולות על 8 – במקרה של נשים המטפלות בילדים/ות עד גיל 4 במשק הבית (לעומת 4.6 שעות של גברים במשק בית כזה). באשר למשקי בית החיים בעוני, הממצאים מראים כי אלו הן הנשים במשקי בית אלה המשקיעות קרוב ל-7 שעות עבודה שלא בשכר ביום (בהשוואה ל 3.6 שעות בקרב גברים), בהשוואה לכ-5 שעות עבודה ביום בקרב נשים במשקי בית שאינם חיים בעוני. בדומה לכך, נשים ערביות/ים מקדישות יותר שעות ביום בממוצע לעבודות שקופות במרחב הביתי, בהשוואה לנשים יהודיות וכך גם נשים חרדיות (6.7, 5.2, 6.5, בהתאמה).

הפער המגדרי הממוצע בין מספר שעות העבודה השקופה של נשים ושל גברים ליממה מגיע לכ-2.75 שעות – דומה מאוד לזה שנמצא ב-OECD במחקר שבדק 26 מדינות ומצא כי **בממוצע** פער זה מגיע לכשעתיים וחצי ביממה (Miranda, 2011). במחקר הבינלאומי הזה נמצאה עם זאת שונות גבוהה בין מדינות בהיבט זה. כך למשל, בהודו, מקסיקו, תורכיה ואף בחלק ממדינות מרכז אירופה (איטליה, ספרד), הפער המגדרי גבוה בהרבה לעומת מדינות צפון אירופה.

שנית, בנוגע לערך הכספי של העבודות השקופות במשק הבית (לוח 2, טורים 2 ו 3), חישוב השכר הנגזר משעות אלה מעלה כי ערך השכר של העבודה השקופה (שאנו מניחות שנעשית גם בסופי שבוע) מגיע לכ-4,000 ₪ לחודש בממוצע לכלל האוכלוסייה לפי הערך הנמוך (חישוב ערך שעה לפי שכר מינימום) ולכ-6,800 ₪ לחודש במקרה של חישוב לפי ערך שעה מקובל של נותני שירותים לעזרה במשק הבית וטיפול בילדים/ות. שכר המינימום החודשי במשק, כ-5,300 ₪, נמצא בתווך בין שני הסכומים.

השוואה מגדרית ביחס לערך הכספי של העבודה השקופה (לוח 3), מראה כי בקרב נשים לפי הסף התחתון שכרן החודשי מגיע ל 5,200 ₪ ולפי הסף העליון ערך העבודה השקופה שלהן בחודש מגיע לסכום של כ-8,700 ₪. במקרה של נשים שיש להן ילדים קטנים במשק ביתן, ערך העבודה השקופה כממוצע של הערך התחתון והערך העליון מגיע לסביבת השכר הממוצע במשק (כ-10000 ₪). הערך הכספי של עבודה שקופה במרחב הביתי שמבצעות נשים ערביות נע בין 6,400 ₪ בחודש ל 10,600 ₪ בחודש, כפול משכר המינימום. בקרב נשים חרדיות, שהמבנה התעסוקתי בחברה שהן נמצאות בה מתאפיין בתעסוקה רבה יותר של נשים בשוק העבודה בהשוואה לבני הזוג (חסידה, עבודה בתהליך) הטווח נע בין 6,200 ₪ לבין 10,400. בקרב נשים במשפחות החיות בעוני בין 6,400 ₪ בחודש לבין 10,600 ₪. חשוב לציין כי גם בקרב נשים העובדות בשכר, הערך הכספי של עבודת הבית נע בין 4,600 ₪ בחודש ל 7,700 ₪ בחודש. לשם השוואה, טווח זה בקרב גברים העובדים בשכר נע בין 2,770 ₪ בחודש ל 4,400 ₪ בחודש.

הלוחות מראים, אם כן, את הפערים בין הקבוצות העובדות בשכר לקבוצות ששיעור העבודה בשכר אצלן נמוך יותר. חרדים/ות, ערבים/ות, משקי בית עניים – כל אלה הנתפסים בחברה כ"לא יצרניים", "מפצים" על שיעורי תעסוקה בשכר נמוכים יחסית – בעבודה שקופה רבה יותר, שהיא בעלת ערך משפחתי וחברתי ניכר.

תרומתה הכספית של עבודה שקופה במרחב הביתי - רמת המאקרו בלוח 4 מוצגת תמונת המאקרו של הכימות הכספי של העבודה השקופה במשק הבית. הערכים המוצגים הם במונחי תוצר – דהיינו ערך העבודה השקופה הנעשית במשק הבית בקרב קבוצות חברתיות ומגדריות שונות כחלק מהתמ"ג הכולל של מדינת ישראל בשנה שאליה מתייחסים הנתונים (2018). הנתון מבטא את גודל התרומה של העבודה השקופה שמבצעת כל קבוצת אוכלוסייה לתמ"ג במונחי אחוז ממנו. לפי הרף התחתון, ערך העבודה השקופה של גברים מגיע לכ- 7% מהתוצר וערך העבודה של נשים לכפול מכך – כ-14%. המשמעות היא שאפילו בחישוב שמרני מאוד של הערך הכספי של עבודות הבית והטיפול במרחב הביתי, לפי שכר המינימום, התוצר במדינת ישראל היה גדל בכחמישית (21%) מערכו אילו הובאה בחשבון העבודה שנעשית שלא בשכר בקרב משקי הבית, נשים וגברים כאחד. על פי החישוב לפי הרף העליון שיעורים אלה מגיעים ליותר משליש מהתוצר. ההערכה על פי החסם העליון שלנו דומה יותר להערכת ה-OECD (Miranda, 2011), שמצא במחקר שכלל 26 מדינות כי ערכה של העבודה שלא בשכר מגיעה לסדר גודל שבין שליש למחצית מהתוצר⁴. התוצר ה"מותאם" אפוא, לו היה מביא בחשבון עבודה זו, היה עשוי להיות גבוה בכחמישית עד שלישי מערכו כפי שנמדד היום.

חשיבות רבה יש גם לפערים בין קבוצות המגדר וקבוצות האוכלוסייה כפי שמראה הלוח. נתייחס בשלב זה לערכים לפי החסם התחתון בלבד, אם כי המגמות דומות גם לפי החסם העליון. כמובן, במקרה זה התוצאה של "תרומת" הקבוצה לעבודה בשכר תלויה גם בחלקה באוכלוסייה. בנוסף, האוכלוסיות המוצגות בלוח עשויות להיות חופפות זו את זו (לדוגמה: לא עובדים/ות וחרדים/ות וכן הלאה). כך, המשפחות העובדות בשכר, על אף תרומתן הצנועה ברמת המיקרו (מספר שעות העבודה השקופה שלהם נמוך מזה של מי שאינם עובדים ברמת משק הבית) - תורמות כ-60% מסך העבודה השקופה הנעשית במשק (נמוך יותר מחלקם באוכלוסייה – כ-80%) והמשפחות שאינן עובדות בשכר תורמות את החלק המשלים – כ-40% - דהיינו יותר מפי 2 מחלקן באוכלוסייה.

⁴ בישראל מספר שעות העבודה המושקעות במקומות העבודה גבוה בהשוואה למדינות המפותחות.

באופן דומה ניתן לראות שתרומתן של הקבוצות שאינן עובדות בשכר לסך העבודה שלא בשכר הנעשית במשק לצורך תיחזוק העבודה בשכר ונירמול החיים החברתיים – גבוהה בהרבה ביחס למשקלם באוכלוסייה. הבדלים אלה מומחשים לגבי הקבוצות השונות בתרשים מס' 1. כך למשל אחוז הנשים באוכלוסייה מגיע לכמחצית מסך האוכלוסייה, אך בעבודה השקופה חלקן הוא 66% - כשני שלישים. גם חלקם של הערבים בעבודה השקופה גבוה בכ-4 נקודות האחוז מחלקם באוכלוסייה (22% לעומת 18% בהתאמה).

דיון ומסקנות

מטרתה של עבודה זו היתה לאמוד את הערך הכספי של עבודה שאינה בשכר הנעשית במרחב הביתי, כהמשך והרחבה של עבודה קודמת שנעשתה לגבי עקרות הבית בישראל (אנדבלד והלר, 2017). זאת מתוך תפיסה כי גם הקפיטליזם הניאו-ליברלי, למרות שהוא נשען על עבודה שזו, מדיר אותה ממערכת הייצור הכלכלית, נהנה מממנה מבלי לשלם ובכך מנצל ומכפיף אותה למערכת הייצור הכלכלית (פרייזר, 2018).

באופן ספציפי, בעבודה זו אמדנו את ערך העבודה השקופה – זו הנעשית שלא בשכר במרחב הביתי, תוך השוואה בין גברים לנשים ובין קבוצות שונות בחברה הישראלית ב-2018 ואת תרומתה לתמ"ג של ישראל. ביקשנו לבחון זאת הן ברמת המיקרו משק הבית והן ברמת המאקרו. המחקר התבסס על שני בסיסי נתונים עיקריים: סקר ייעודי שנעשה ב-2018 בקרב האוכלוסייה העובדת בשכר בישראל ובדק את היקף שעות העבודה השקופה המושקעות הן במסגרת העבודה והן מחוצה לו, שממנו וכן ממקורות משלימים הערכנו את מספר שעות העבודה השקופה הנעשות ביממה במשק הבית על פי מאפיינים רלבנטיים (מצב משפחתי, קיומם של ילדים/ות במשק הבית, קיומם של ילדים/ות קטנים/ות עד גיל 4 ומצב תעסוקתי), וכן סקר הוצאות משקי הבית של הלמ"ס מ-2018, ששימש את הפלטפורמה לעריכת הסימולציה הכוללת ולקבלת אומדנים מהימנים על היקפה של העבודה שלא בשכר, על ערכה, ועל ההבדלים של השקעה זו בהיבט מגדרי. כן חישבנו את התרומה של קבוצות אוכלוסייה שונות לעבודה זו.

ברמת המיקרו, נמצא כי השעות המושקעות בעבודה שלא בשכר אצל נשים גבוהות פי 2 בקירוב מאלה של גברים, וכי בממוצע נשים משקיעות קרוב לשלוש שעות ביום ביממה יותר מאשר גברים – ממצא הדומה לזה שנמצא ב-OECD (Miranda, 2011). בנוסף, נמצא כי הערך הכספי של העבודות השקופות במשק הבית נע בין כ-4,000 ₪ לחודש בממוצע לכלל האוכלוסייה לפי הערך הנמוך (חישוב ערך שעה לפי שכר מינימום) לבין כ-6,800 ₪ לחודש במקרה של חישוב לפי הערך הגבוה (שכר לשעה מקובל של נותני/ות שירותים לעזרה במשק הבית וטיפול בילדים/ות). הניתוח ברמת המאקרו העלה שהתרומה לתוצר המקומי הגולמי, אילו נכללו שעות עבודה אלו במסגרתו, היתה מגיעה לשיעור של כחמישית עד כשליש מהתוצר, בדומה לשיעור במדינות אחרות (Miranda, 2011), כאשר נשים וקבוצות מוחלשות אחרות (עניים/ות, ערבים/ות, חרדים/ות) תורמות לתמ"ג המותאם חלק גדול יותר מחלקן באוכלוסייה. בכך הן בעצם מאפשרות את הנעת המשק כפי שהיא משתקפת בשוק העבודה, בלא לקבל על כך תמורה כספית.

לוחות ונספחים

לוח 1. מספר שעות עבודה שקופה ביום לפי מגדר, מצב תעסוקתי, ילדים במשק הבית ומצב

משפחתי

עובדים/ות בשכר			לא עובדים/ות בשכר			
פער מגדרי	גברים	נשים	פער מגדרי	גברים	נשים	
						ללא ילדים
1.0	2.0	3.0	1.8	3.5	5.3	לא נשוי/אה
2.0	1.5	3.5	3.5	2.6	6.1	נשוי/אה
						עם ילדים קטנים עד גיל 4
2.0	5.6	7.6	2.5	7.2	9.8	לא נשוי/אה
3.2	4.4	7.6	4.1	5.7	9.8	נשוי/אה
						עם ילדים גדולים
1.7	2.9	4.6	2.5	4.5	7.1	לא נשוי/אה
1.9	2.9	4.9	3.0	4.5	7.5	נשוי/אה

לוח 2 : אומדנים לערך הכספי של שעות העבודה שלא בשכר (סף עליון ותחתון), לפי קבוצות

אוכלוסייה*

ערך עבודה לחודש 2 (על פי שכר נותני/ות שירותים)		ערך עבודה לחודש 1 (על פי שכר מינימום)		מספר שעות עבודה	
סכום	ממוצע	סכום	ממוצע	ממוצע ביום	
468.2	6,782.37	280.9	4,069.42	4.24	סך הכל
165.7	9,000.06	99.5	5,400.04	5.63	לא עובד/ת בשכר
302.4	5,975.33	181.4	3,585.20	3.73	עובד/ת בשכר
305.3	5,731.33	183.1	3,438.80	3.58	אין ילדים עד גיל 4
163.0	10,332.64	97.8	6,199.59	6.46	יש ילדים עד גיל 4
367.0	6,516.90	220.2	3,910.14	4.07	יהודים/יות ואחרים/ות
101.3	7,956.91	60.8	4,774.15	4.97	ערבים/ות
40.2	8,339.96	24.1	5,003.98	5.21	חרדים/יות
369.1	6,428.89	221.4	3,857.33	4.02	חיים במשק בית לא עני
99.1	8,527.95	59.5	5,116.77	5.33	חיים במשק בית עני

*מקור לכלל הלוחות בפרק זה : עיבודי המחברות לסקר הוצאות משקי בית של הלמ"ס

לוח 3 : אומדנים לערך הכספי שעות עבודה שלא בשכר (סף עליון ותחתון), לפי מגדר וקבוצות אוכלוסייה

נשים				גברים				
עבודת עבודה לחודש 2		עבודת עבודה לחודש 1		עבודת עבודה לחודש 2		עבודת עבודה לחודש 1		
ממוצע לחודש (ב-ה)	סך ערך שנת (במיליארדי ₪)	ממוצע לחודש (ב-ה)	סך ערך שנת (במיליארדי ₪)	ממוצע לחודש (ב-ה)	סך ערך שנת (במיליארדי ₪)	ממוצע לחודש (ב-ה)	סך ערך שנת (במיליארדי ₪)	שעות עבודה ביום
310.0	8,722.3	186.0	5,233.4	158.3	4,725.1	95.0	2,835.1	2.95
127.1	10,842	76.2	6,505.0	38.7	5,777.5	23.2	3,466.5	3.61
182.9	7,679	109.7	4,607.4	119.6	4,462.1	71.8	2,677.3	2.79
203.5	7,428.1	122.2	4,456.9	101.8	3,934.1	61.1	2,360.4	2.46
106.4	13,083	63.8	7,850.1	56.6	7,404.2	33.9	4,442.5	4.63
242.4	8,310.9	145.4	4,986.5	124.6	4,588.7	74.7	2,753.2	2.87
67.5	10,609	40.5	6,365.6	33.8	5,306.6	20.3	3,183.9	3.32
26.4	10,392	15.8	6,235.4	13.8	6,057.8	8.3	3,634.7	3.79
241.7	8,307	145.1	4,984.2	127.3	4,498.4	76.4	2,699.1	2.81
68.2	10,602	40.9	6,361.1	31.0	5,960.5	18.6	3,576.3	3.73

סך הכל

לא עובד/ת בשכר

עובד/ת בשכר

אין ילדים עד גיל 4

יש ילדים עד 4

יהודים/ות ואחרים/ות

ערבים/ות

חרדים/יות

חיים במשק בית לא עני

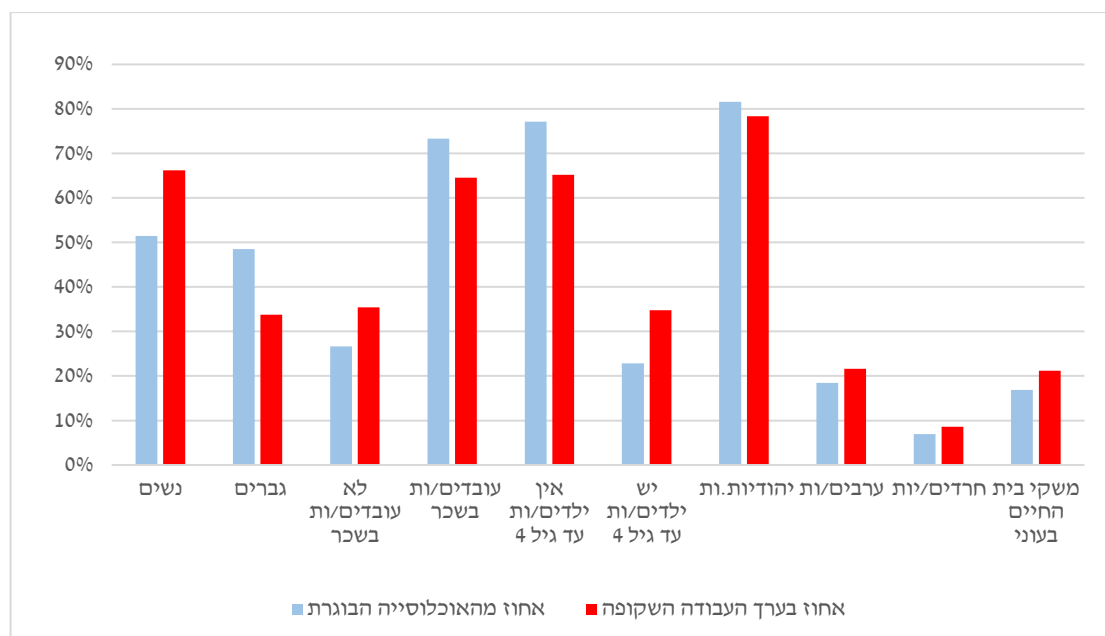
חיים במשק בית עני

לוח 4: התרומה של עבודה שקופה במשק הבית לתמ"ג לפי קבוצות אוכלוסייה ומגדר; שיעור

מהתמ"ג

	לפי חסם עליון		לפי חסם תחתון	
	גברים	נשים	גברים	נשים
סך הכל	12.2%	23.8%	7.3%	14.3%
לא עובד/ת בשכר	3.0%	9.8%	1.8%	5.9%
עובד/ת בשכר	9.2%	14.1%	5.5%	8.4%
אין ילדים עד גיל 4	7.8%	15.7%	4.7%	9.4%
יש ילדים עד 4	4.4%	8.2%	2.6%	4.9%
יהודים/ות ואחרים/ות	9.6%	18.6%	5.7%	11.2%
ערבים/ות	2.6%	5.2%	1.6%	3.1%
לא חרדי/ת	11.1%	21.8%	6.7%	13.1%
חרדים/ות	1.1%	2.0%	0.6%	1.2%
חיים במשק בית לא עני	9.8%	18.6%	5.9%	11.2%
חיים במשק בית עני	2.4%	5.2%	1.4%	3.1%

תרשים 1: החלק באוכלוסייה הבוגרת בהשוואה לחלק בסך ערך העבודה השקופה* לפי קבוצות אוכלוסייה ומגדר, 2018



*ערך העבודה השקופה חושב לצורך התרשים כממוצע בין חסם עליון לחסם תחתון.

ביבליוגרפיה

- אנדבלד, מירי ואורן, הלר. (2017). *הערך הכספי של עבודת עקרת הבית*. פרסום מס' 126 בסדרת המחקרים של הביטוח הלאומי. ירושלים: הביטוח הלאומי.
- ברייר-גארב, רונה. (2020). עבודות שקופות. *מפתח*, 15, 79-100.
- ברקוביץ, ניצה. (1996). על "עקרת הבית והחשבוונאות הלאומית", *תיאוריה וביקורת*, 9, 189-195. הרצוג, חנה. (1995). "עיוורון מינים? נשים בחברה ובעבודה", אלקנה מרגלית (עורך), *יזמה לצדק חברתי: ישראל אל שנות ה-2000*, גבעת חביבה: יד יערי, עמ' 67-82.
- פולברה, ננסי. (1996). "עקרת הבית והחשבוונאות הלאומית", *תיאוריה וביקורת*, 9, עמ' 175-188.
- ננסי, פרייזר. [2009] 2018. "כיצד אפשר לשבור את הברית הסמויה בין הפמיניזם לקפיטליזם הפיננסי". פורסם במגזין האינטרנטי של הזמן הזה, ירושלים: מכון ון-ליר.
- צמרת-קרציר, הגר. (2020). *מדד המגדר: אי שוויון מגדרי בישראל*, שוות – המרכז לקידום נשים בזירה הציבורית, ירושלים: מכון ון ליר.
- קפלן עמית, טלי פפרמן, שמרית סלונים, הדס בן אליהו, חנה הרצוג, נעמי חזן, רונה ברייר-גארב, גל ליפשיץ (2020). *להפוך עבודות שקופות לנראות*. ירושלים: מכון ון ליר.
- שטייר, חיה. (2010). "סוף עידן המפרנס היחיד: משפחות עם שני מפרנסים בישראל", ורדה מילבאואר וליאת קוליק (עורכות), משפחות עובדות: הורים בשוק העבודה הפורמלי בישראל, היבטים כלכליים, חברתיים ומשפטיים, ראשן לציון: פלס, עמ' 17-45.
- Bianchi, Suzanne. M., Sayer, Liana. C., Milkie, M. A. & Robinson, J. P. (2012). Housework: How Did, Does or Will Do It and How Much Does It Matter? *Social Forces* 91(1)pp. 55-63.
- Hatton, Erin. (2017). Mechanisms of Invisibility: Rethinking the Concept of Invisible Work. *ork, Employment and Society* 31(2), pp. 336-351.
- Kaplan-Daniles, Arlene. (1987). "Invisible Work," *Social Problems* 34(5), pp. 403-415.
- Kaplan, A., Sabbah-Karkabi, Maha., & Hanna, Herzog. (2020). "When I Iron My Son's Shirt, I Feel My Maternal Role": Making Women's Invisible Work Visible. *Journal of Family Issues*, 41(9), 1525-1545.
- Mandel, Hadas., & Birgier, Debora. P. (2016). The gender revolution in Israel: Progress and stagnation. In *Socioeconomic inequality in Israel* (pp. 153-184). Palgrave Macmillan, New York.

- Miranda, Veerle. (2011). *Cooking, Caring and Volunteering: Unpaid Work Around the World*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 116, OECD Publishing. doi: 10.1787/5kghrjm8s142-en
- Lewin-Epstein, Noan., Stier, Haya., & Braun, Michael. (2006). The division of household labor in Germany and Israel. *Journal of marriage and family*, 68(5), 1147-1164.
- Sullivan, Oriel., Gershuny, Jonathan., & Robinson, John. P. (2018). Stalled or Uneven Gender Revolution? A Long-Term Processual Framework for Understanding Why Change Is Slow. *Journal of Family Theory & Review*, 10(1), 263-279.
- Scheele, Carlien. (2020). *Gender equalities in care and consequences on the labour market*. Council of the European Union.
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10514-2020-ADD-1/en/pdf>
- Swidler, Eva. (2018). Invisible exploitation: how capital extracts value beyond wage labor. *Monthly Review*, 69(10), 29-36.
- [UNECE \(2017\). Guide on Valuing Unpaid Household Service Work \(2017\) - UNECE
<https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/2018/ECECESSTAT20173.pdf>](https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/2018/ECECESSTAT20173.pdf)
- Waring, Marilyn. (1988). *If Women Counted: A New Feminist Economics*. San Francisco: Harper & Row.

Abstract

Despite the social importance of unpaid work in the domestic sphere, its monetary value and contribution are not included in official calculations of economic activity, such as Gross Domestic Product (GDP). The study aims to estimate the monetary value of this "invisible" work. Based on family surveys (ICBS) and complementary sources of information, we constructed a simulation in which invisible work hours and their value per individual were calculated in accordance with relevant social characteristics, such as marital status and number of young children. We estimated that the monthly monetary value of unpaid domestic work ranges from NIS 4,000 to NIS 6,800, with women investing approximately twice as many work hours as men. Finally, the contribution of such invisible work hours to the GDP (assuming they were included in calculations) would reach about one fifth to one third, with women and other disadvantaged groups (living in poverty, Israeli-Palestinians, ultra-Orthodox) contributing a larger share to adjusted GDP than their share of the population.

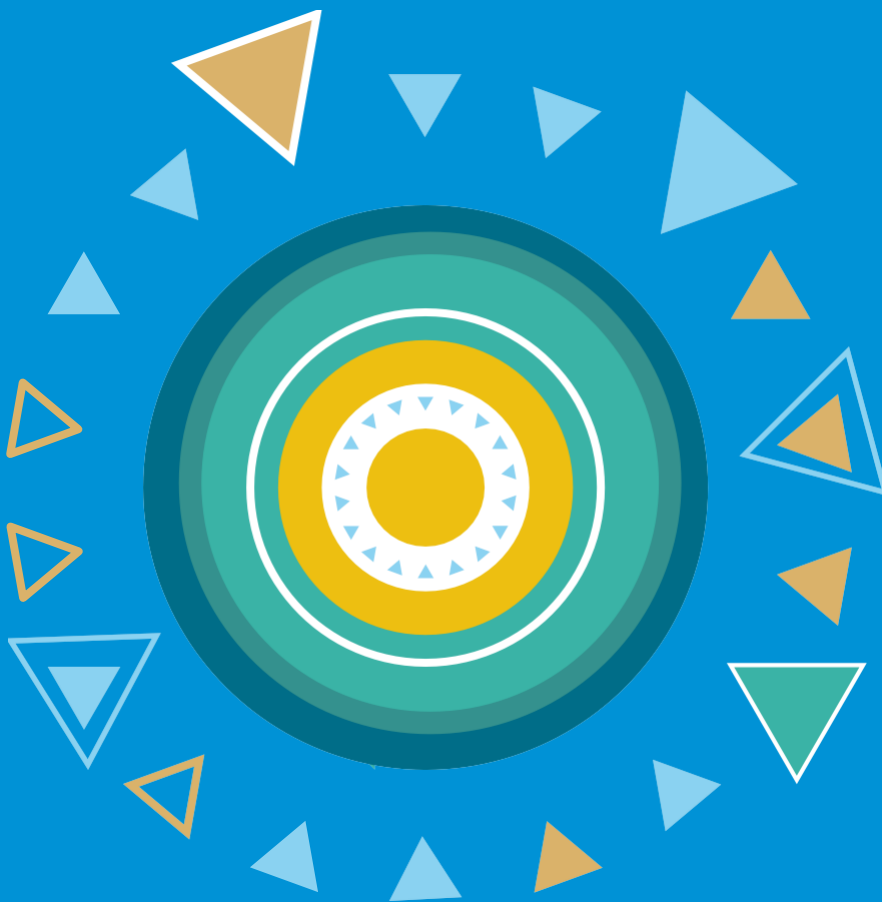


The monetary value of unpaid work – micro and macro aspects

Miri Endeweld
Amit Kaplan

Working Papers 141

Jerusalem, August 2022
www.btl.gov.il



The monetary value of unpaid work – micro and macro aspects

Miri Endeweld
Amit Kaplan



Working Papers 141
August 2022